

СЕКЦІЯ 7 ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 338.46:264(477)

Бабенко В.А.*старший викладач**Національного університету «Одеська юридична академія»*

УМОВИ ВІДТВОРЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ: СТАН ЗДОРОВ'Я НАЦІЇ

SITUATION WITH HUMAN CAPITAL REPRODUCTION IN UKRAINE: THE NATION'S HEALTH CONDITION

АНОТАЦІЯ

Людський капітал посідає пріоритетне місце в системі чинників виробництва і визначає зміст та характер суспільного прогресу. Як показують дослідження, вже сьогодні в розвинених країнах все більшого впливу набувають тенденції постматеріалізму, внаслідок чого людське життя стає якіснішим у фізіологічному плані та повнішим у соціальному вимірі: індивід стає біологічно здоровішим, менше хворіє, продовжується очікувана тривалість життя та його продуктивний період. Отже, сьогодні в країнах Заходу спостерігається вдосконалення умов відтворення людського капіталу.

Ключові слова: людський капітал, умови відтворення людського капіталу, постматеріалізм, соціальні стандарти, стан здоров'я нації, охорона здоров'я.

АННОТАЦИЯ

Человеческий капитал занимает приоритетное место в системе факторов производства и определяет содержание и характер общественного прогресса. Как показывают исследования, уже сегодня в развитых странах все явственнее проступают тенденции постматериализма, вследствие чего человеческая жизнь становится более качественной в физиологическом плане и более полной в социальном аспекте: индивид становится более здоровым, меньше болеет, продлевается ожидаемая продолжительность жизни и ее продуктивный период. Таким образом, сегодня в странах Запада наблюдается усовершенствование условий воспроизводства человеческого капитала.

Ключевые слова: человеческий капитал, условия воспроизводства человеческого капитала, постматериализм, социальные стандарты, состояние здоровья нации, здравоохранение.

ANNOTATION

Today the socio-economic development process is essentially influenced with the human factor. Human capital occupies a priority place among the production factors system thus determining both the content and nature of social progress. Research studies show that nowadays at developed countries more and more influencing are the post materialism trends, so the human life reaches more qualitative level in physiological terms and becomes more full in the social dimension so an individual becomes biologically healthy, less often falling sick, the life expectancy and its productive period are both extended. So, present situation in the Western countries reveals a clear improvement of the human capital. reproduction conditions.

Keywords: human capital, conditions of human capital reproduction, postmaterializm, social standards, health of the nation, health care.

Постановка проблеми. Сучасний соціально-економічний розвиток формується під впливом людського фактора: не економіка, а саме люди-

на визначає умови її існування та пріоритетні потреби. Показовими в цьому висновки експертів ООН, зроблені на підставі вивчення досвіду 192 країн світу: економічне зростання на сучасному етапі на 64% зумовлене людським і соціальним потенціалом, тоді як природними ресурсами – на 20%, а наявністю капіталу – лише на 16% [1, с. 6].

Таким чином, людський капітал посідає пріоритетне місце в системі чинників виробництва і визначає сучасний, а особливо подальший соціально-економічний розвиток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемам дослідження людського капіталу присвячені праці багатьох закордонних вчених, а саме: Г. Беккера, М. Блауга, У. Боуена, Е. Денісона, Дж. Кендрика, Дж. Мінцера, Л. Туроу, М. Фішера, Т. Шульца та ін. Також цю проблематику вивчали вітчизняні науковці, серед яких Д. Богиня, О. Грішнова, Я. Дуткевич, Г. Євтушенко, В. Куценко та ін.

Представники гуманістичної концепції соціальної еволюції А. Печчеї, Е. Фромм та О. Хакслі вважають, що сучасна людина більшою мірою створює нову систему потреб в напрямі активізації таких сторін життєдіяльності, які не споживаються. Ф. Кінсмен, ґрунтуючись на виділених Стенфордським дослідним інститутом трьох психологічних типах характеру, дає такі пояснення: «Перший тип людей спрямований на здобуття матеріальних благ. Вони, як правило, бідні, або, якщо в них є достаток, то вони за нього міцно тримаються. Другий тип людей, спрямованих на зовнішній світ, характеризується тим, що вони багато чого досягають і прагнуть до поваги й соціального статусу в значенні зовнішніх символів свого успіху. Вони є рушійною силою економічно успішних суспільств. Третій тип людей, спрямованих на внутрішній світ, є менш матеріалізованим. Основна мета цих людей – виявити свій талант та переконання. Вони зайняті етичними про-

блемами та намагаються досягти розвитку особистості та самореалізації» [2, с. 163–164].

Саме останні (постматеріалісти), на думку вчених, будуть визначати вектори суспільного розвитку, і їх роль надалі буде посилюватись [3, с. 82; 4, с. 253]. Постматеріалісти спрямовують свою увагу не на досягнення матеріального успіху, а насамперед на забезпечення якості життя. Отже, саме такі орієнтири надалі суттєво впливатимуть на соціально-економічний розвиток цивілізації.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Як відомо, провідними умовами відтворення людського капіталу є освіта та охорона здоров'я. Проаналізувавши стан освіти в Україні [5; 6], ми дійшли висновку про певну деструктивність людського капіталу в нашій державі за сучасних умов. Тепер необхідно дослідити стан здоров'я населення, який має першочергове значення для збереження людського капіталу.

Стан здоров'я населення та заходи держави щодо охорони здоров'я в Україні досліджували такі фахівці, як Ю. Вороненко, Л. Жаліло, В. Журавель, В. Лехан, В. Москаленко, Н. Нижник, Л. Радиш, В. Рудень, І. Солоненко, О. Щепін, Н. Ярош та ін.

Але, на нашу думку, необхідне системне дослідження стану здоров'я населення в контексті світових тенденцій формування людського капіталу.

Мета статті полягає у визначенні особливостей відтворення людського капіталу та умов, щодо стану здоров'я нації, які склалися в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з даними Світового банку, Україна залишається в групі країн з низьким рівнем доходу на одну особу: 1 897,3 дол. США – у 2010 р., 7,6 тис. дол. США – у 2012 р., 2 тис. дол. США – у 2015 р. За показником ВВП на одну особу за 2015 р. Україна посіла останнє місце в Європі. Для порівняння: в розвинених країнах реальний ВВП на душу населення сягає 40 тис. дол. США.

Згідно зі статистичними даними ООН, сьогодні майже 80% українців живуть за межею бідності [7], тоді як європейські соціальні стандарти встановлюють рівень 10%.

Соціальна стратифікація за децильним коефіцієнтом в Європі становить 10:1, а в Україні – 40:1.

Соціальна хартія ЄС встановлює, що мінімальна заробітна плата має бути більшою за прожитковий мінімум, тобто не менше ніж у 2,5 рази, а пенсія – в 1,5 рази. В Україні мінімальна заробітна плата тривалий час була значно нижчою межі прожиткового мінімуму, а сьогодні зрівнялась з ним. Дуже низьким залишається середній рівень пенсій більшості українців, а соціальні пенсії навіть не дотягують до прожиткового мінімуму (який, до речі, не відповідає фізіологічним та соціальним нормативам).

Мінімальний рівень погодинної заробітної плати в ЄС становить 3 дол. США, в Україні (станом на перший квартал 2013 р.) – 7,3 грн.

Згідно зі стандартами Європейської соціальної хартії, до бідних верств населення відносять осіб із погодинним споживанням, нижчим 4 дол. США, в Україні – 1,5 дол. США.

В цілому, витрати держави на одну особу на соціальні потреби в Україні є в 31 раз менші країн ЄС [8, с. 191–192; 9, с. 171].

В Україні (за даними Держкомстату за 2007–2013 рр.) у структурі середніх витрат домогосподарств більше ніж половина складають витрати на харчування – 57,5–50,1%. Спільні споживчі витрати становлять 92,6–90,3%, отже, на неспоживчі витрати припадає менше ніж 7,4–9,7% особистих доходів українських домогосподарств, що суттєво звужує можливості індивіда щодо розвитку та вдосконалення, а також поліпшення якості життя. Така ситуація цілком нівелює із законом Е. Енгеля і притаманна країнам із низькими доходами.

Ураховуючи макроекономічні показники, наведені вище, і залежність між обсягом подушеного ВВП країни та демографічними параметрами, стан громадського здоров'я може погіршитися. Фахівці навіть вживають терміни «кризовий», «катастрофічний», оскільки показники загальної смертності населення вдвічі перевищують показники країн ЄС, а показники смертності населення в працездатному віці – у 2–4 рази. Стан здоров'я населення характеризують:

- феномен чоловічої «надсмертності», коли смертність чоловіків середньої вікової категорії (25–44 роки) майже в 4 рази перевищує смертність жінок аналогічного віку;

- низька очікувана тривалість життя, в результаті чого різниця із середньоєвропейськими показниками становить понад 6 років, а з показниками країн ЄС – понад 10 років;

- найвищий в Європі рівень природного спаду населення [10, с. 25].

Україна посідає одне з перших місць у Європі за рівнями поширеності серцево-судинних та онкологічних захворювань і смертності внаслідок них.

Смертність від ураження системи кровообігу в Україні в 2–4 рази вища, ніж у розвинених країнах ЄС та світу.

Показово, що в Україні від цих захворювань страждають люди молодого віку.

Особливу загрозу майбутньому країни становить стан здоров'я дітей і молоді: кожна п'ята дитина народжується з відхиленнями, у 90% школярів діагностуються різні захворювання [11].

В умовах соціального розшарування та бідності в країні поширюються епідемії туберкульозу та ВІЛ/СНІДу.

Дійсно, для підтримання власного здоров'я середньостатистичне домогосподарство в Україні виділяє лише 2,8–3,4% сімейного бюджету. Враховуючи низький рівень доходів українських громадян, ця сума є мізерною. До того ж,

у зв'язку з недостатнім фінансуванням медицини, переважну більшість витрат «на здоров'я» несе саме населення, тому стає зрозумілим кризовий стан галузі та катастрофічна ситуація із громадським здоров'ям.

Для порівняння: на початку 2000 рр. у середньому кожен американець витрачав на збереження і зміцнення свого здоров'я близько 4,6 тис. дол. США, тоді як кожен українець тратив на ці цілі близько 135 грн, або 25 дол. США. За обмінним курсом НБУ, це в 184 рази менше порівняно з адресними витратами американців [2, с. 95].

Українці перебувають у такій ситуації, коли, з одного боку, відсутні економічні можливості для підтримання і збереження здоров'я, а з іншого – в умовах соціального розчарування та хронічного стресу, збідніння більшої частини населення поширюється менш здоровий спосіб життя або навіть ризиковані форми поведінки. Статистичні дані свідчать, що середні витрати домогосподарства України в 2007–2013 рр. на алкогольні напої та тютюнові вироби (2,8–3,5% загальних витрат) майже однакові (і навіть перевищують) із витратами на охорону здоров'я, в 2,15–2,92 рази перевищують витрати на освіту і в 1,16–1,66 рази – на відпочинок і культуру.

З огляду на це, стає цілком зрозумілим той факт, що держава неспроможна створити належні умови для розвитку людського капіталу. На відміну від західних тенденцій, спрямованих на постматеріалізм, в Україні громадяни не можуть реалізувати базові конституційні права, хоча соціальні стандарти є значно нижчими порівняно з європейськими країнами.

Висновки. Стан здоров'я має першочергове значення для відтворення людського капіталу. Ураховуючи ситуацію, що спостерігається сьогодні в Україні, проблема потребує негайних комплексних заходів з боку держави.

На нашу думку, необхідно сконцентрувати дії у трьох основних напрямках:

1) докласти всебічних зусиль для фактичної соціалізації української економіки, насамперед, шляхом збільшення рівня соціальних стандартів, а в майбутньому – приведення їх до європейських нормативів. Мова йде не просто про неможливість інтеграції до ЄС, а про збереження генофонду нації.

2) реформувати охорону здоров'я на сучасних інноваційних засадах, заклавши підвалини розбудови обраної моделі організації галузі.

3) зосередити увагу громадськості на формуванні здорового способу життя, відмові від шкідливих звичок та деструктивних форм поведінки, запобіганні та профілактиці захворювань та хворобливих станів, побутового та виробничого травматизму тощо. Такі заходи потребують активізації виховної, пропагандистської, інформаційно-роз'яснювальної роботи на всіх рівнях, дають стійкий медико-соціальний та значний економічний ефект.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. О развитии человеческого потенциала за 1996 г.: доклад. – Нью-Йорк: Мировой банк реконструкции и развития, 1996.
2. Коровський А. Еволюція людського фактора та проблеми його формування: [монографія] / А. Коровський. – Л.: КНЕУ, 2004. – 184 с.
3. Хэнди Ч. Алчущий дух. За гранью капитализма: поиск цели в современном мире / Ч. Хэнди // Новая постиндустриальная волна на Западе: антология / под ред. В. Иноземцева. – М.: Academia, 1999. – С. 163–184.
4. Инглеарт Р. Культурный сдвиг в зрелом индустриальном обществе / Р. Инглеарт // Новая постиндустриальная волна на Западе: антология / под ред. В. Иноземцева. – М.: Academia, 1999. – С. 253–256.
5. Бабенко В. Соціокультурний ресурс як провідний чинник формування національної інноваційної економіки / В. Бабенко // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва: збірник наукових праць Харківського національного автомобільно-дорожнього університету. – 2015. – № 2 (9). – С. 204–209.
6. Бабенко В. Якість системи освіти як основа інноваційної економіки / В. Бабенко // Вісник економіки транспорту і промисловості: збірник наукових праць Української державної академії залізничного транспорту. – 2015. – № 51. – С. 169–174.
7. Майже 80% українців живуть за межею бідності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tsn.ua/ukrayina>.
8. Лукашевич В. Глобалістика: [учеб. пособие] / В. Лукашевич. – Львов: Новый Свет – 2000, 2004. – 392 с.
9. Соціальна політика: [навч. посібник] / [Л. Климанська, В. Савка, Н. Хома та ін.]; за заг. ред. В. Пічі, Я. Турчин. – 2-ге вид., випр. і доп. – Львів: Новий Світ – 2000, 2015. – 318 с.
10. Князевич В. Розвиток національної системи охорони здоров'я: стан, перспективи та шляхи розбудови / В. Князевич // Східноєвропейський журнал громадського здоров'я. – 2008. – № 3 (3). – С. 23–37.
11. Савостьянова А. Соціальний аспект обов'язкового медичного страхування в Україні / А. Савостьянова // Охорона здоров'я України. – 2008. – № 4. – С. 108–109.
12. Бабенко В. Середній клас як рушійна сила інноваційної економіки / В. Бабенко // Наукові записки МГУ: збірник наукових праць. – Одеса: Фенікс, 2015. – Вип. 24. – С. 13–18.